

Arquipélago de Ons

Os itinerarios que se describen a seguir transcorren pola illa de Ons, xa que toda a superficie terrestre de Onza, agás as praias, está catalogada como zona de reserva. Todos eles parten, igual que sucede nas Cíes, do punto de información existente xunta o embarcadoro, onde o persoal do Parque facilitará calquera información adicional sobre os percorridos e outros aspectos de interese. Os camiños xa existentes posibilitaron o deseño circular dos traxectos, o que lle permite ao visitante apreciar dunha forma máis completa os valores naturais e culturais de Ons sen aumentar en exceso a duración dos percorridos. É importante atender á sinalización existente, así como ás posibles indicacións do persoal do Parque, xa que, ao ser unha illa habitada, Ons presenta unha gran cantidade de camiños, polo que resulta fácil despistarse, internarse en zonas non permitidas ou atrasar a volta ao porto.

1.- Ruta sur

- Distancia: 6,2 km.
- Duración do percorrido: 2 horas e 30 minutos (circular)
- Desnivel máximo: 86 m
- Cor da sinalización: Verde
- Principais puntos de interese: O núcleo de Curro, as praias de Area dos Cans e Canexol, o miradoiro de Fedorentos, o Buraco do Inferno e a enseada de Caniveliñas
- Descrición do itinerario: Unha vez deixamos atrás a caseta de información do Parque Nacional, subimos pola curta pero forte pendente que atravesa o pequeno núcleo de Curro ata chegarmos ao cruzamento onde conflúen todas as sendas e pistas principais, a poucos metros da igrexa. Escollemos a pista de rodeiras de cemento que se dirixe ao sur e transcorre, nun primeiro tramo, paralela ás praias. Xusto despois de pasar a primeira delas, a de Area dos Cans, é interesante reparar no grupo de rochas existentes a uns 80 m da costa, onde se atopa a Laxe do Crego, un sartego antropomórfico datado no medievo e que desde sempre foi obxecto de múltiples lendas.

A praia de Area dos Cans, co illote onde se atopa a Laxe do Crego

Pouco despois chegamos á praia de Canexol, co seu fráxil sistema dunar, actualmente en proceso de recuperación. Na outra banda do camiño consérvase aínda a antiga reitoral cos seus tradicionais hórreos; e, detrás dela, xa a media ladeira, o cemiterio e a vella igrexa. As vivendas que atopamos ao longo do camiño, algunhas delas habitadas, forman parte dos barrios de Canexol e Pereiró, onde chegaremos tras 20 minutos de agradable paseo. Alí están as instalacións que dan servizo aos campamentos de verán que a Xunta de Galicia organiza desde hai anos. O camiño continúa ascendendo e desviándose cara á esquerda, ofrecendo como referencia un esvelto piñeiro solitario entre a mesta vexetación de matogueira, para acabar desembocando ao cabo duns 45 minutos

desde o inicio da ruta no fermoso miradoiro de Fedorentos, desde onde poderemos gozar dunhas magníficas vistas da costa, coa redonda illa de Onza en primeiro plano e o espectacular perfil das Cíes detrás.

O miradoiro de Fedorentos, un balcón ao océano

Volvendo atrás un chisco sobre os nosos pasos, continuamos cara ao oeste para achegarnos ao Buraco do Inferno (1 h 30 m), unha sima creada polo poderoso bater do océano; esta curiosa formación xeolóxica comunícase co mar a uns 40 m de profundidade.

O Buraco do Inferno, unha entrada ao averno segundo as lendas

O camiño principal levaranos bordeando a costa occidental ata alcanzar a enseada de Caniveliñas, unha vez pasada unha forte pendente de baixada. Aquí despedímonos do océano e iniciamos o camiño de regreso a través da pista que comeza á nosa dereita. Pouco despois desviámonos á esquerda por un sendeiro que pasa por un túnel de salgueiros e abruñeiros e desemboca na pista que baixa do faro e que, en poucos minutos, levaranos ata Curro.

2.- Ruta norte ■

- Distancia: 8,1 km.
- Duración do percorrido: 3 horas (circular)
- Desnivel máximo: 100 m
- Cor da sinalización: Azul
- Principais puntos de interese: O núcleo de Curro, a praia de Melide, Punta Centolo, Punta Xubenco, o faro de Ons, Punta Liñeiros e a enseada de Caniveliñas
- Descrición do itinerario: Como a anterior, esta ruta parte da caseta de información situada xunto ao peirao. Atravesamos o barrio de Curro, onde se concentran os servizos de hostalería, as dependencias do persoal do Parque e o Centro de Visitantes, ata chegar ao cruzamento principal. Collemos o camiño que, en dirección norte, se dirixe cara á praia de Melide, o areal máis grande e fermoso da illa de Ons.

A praia de Melide, un paseo que paga a pena

Pouco despois, a vexetación de matogueira predominante na zona permítenos gozar das vistas da praia, de Punta Centolo ao norte, da inmensa barra areosa da Lanzada e de case todo o perfil das Rías Baixas, que poderemos seguir se miramos ao leste. Preto xa de Melide, os eucaliptos, que agora están integrados nun proxecto de erradicación de especies alóctonas, dan sombra a un camiño que ata entón discorreu entre mestas matas de toxo salpicadas por algúns piñeiros, loureiros e carballos novos. Anos atrás, este lugar amparado era escollido por moitos visitantes para pasaren longas tempadas na illa. Desta época só se mantén a tradición nudista da praia, onde chegaremos despois dunha media hora de paseo. Se a beleza e a claridade das augas de Melide non puxeron fin ás nosas ganas de camiñar, temos que seguir pola pista que comeza a ascender en dirección norte. Ao chegarmos á primeira encrucillada, paga a pena desviarnos 15 minutos e visitar o miradoiro de Punta Centolo, un espectacular balcón que nos permitirá gozar dunha das vistas máis fermosas e completas do litoral: Sálvora, coa costa de Ribeira e a irregular serra do Barbanza detrás, a península do Grove, A Lanzada, a ría de Pontevedra, Aldán, a Costa da Vela... A importancia deste lugar, fóra do seu interese paisaxístico, radica en que se trata dunha das zonas de cría de corvo mariño cristado e gaviota patiamarela, as dúas especies de aves mariñas máis representativas do Parque Nacional; por esta razón, o acceso está restrinxido desde o 15 de febreiro ata o 31 de xullo, época de nidificación destas aves. Xa de volta á encrucillada, seguimos subindo, agora cara ao oeste, onde o camiño continúa ondulando pola vertente oeste entre toxos, breixos e uces, co inmenso océano Atlántico como fondo escénico.

O sendeiro regálanos a vista de Sálvora envolta no azul do océano

A altitude indícanos que estamos próximos ao faro, ao cal podemos achegarnos se nos desviamos uns minutos en dirección ao heliporto (desde onde se admira mellor a imponente edificación), na encrucillada onde se xuntan a ruta que seguimos, a pista que vén do faro e a senda que leva a Punta Liñeiros. Continuamos, xa en suave descenso, cara ao sur, gozando da airexa do mar e do perfil da enseada de Caniveliñas. Neste tramo do camiño poden observarse robustos exemplares de *Cytisus insularis*, unha especie de xesta que, polo de agora, só foi descrita en Ons e Sálvora.

Xestas de Ons dándolle cor ao sendeiro de Caniveliñas

Despois de gozar desta paisaxe, só nos queda regresar ao punto de partida, para o cal collemos a primeira pista que sae a man esquerda, xa na parte baixa da enseada, e que acabará desembocando na pista asfaltada por onde descenderemos ata chegar a Curro.

3.- Ruta do faro

- Distancia: 4 km.
- Duración do percorrido: 1 hora e 30 minutos (circular)
- Desnivel máximo: 120 m
- Cor da sinalización: Amarelo
- Principais puntos de interese: O núcleo de Curro, o faro de Ons e a enseada de Caniveliñas
- Descrición do itinerario: Igual que as anteriores rutas, comeza na caseta de información. Unha costenta pendente achéganos a Curro, o principal núcleo de poboación da illa e onde se sitúan a maioría dos servizos. A primeira edificación que atopamos a man dereita, e que hoxe é casa forestal, antano foi o motor da actividade da illa, pois nela instalouse a fábrica de salgadura que modificou as actividades pesqueiras e propiciou un período de bonanza económica e un notable

crecemento da poboación residente. Anos máis tarde, unha vez pechada a fábrica, instalouse nela a familia Riobó, propietaria da illa e mais dunha sociedade mercantil dedicada ao secado de polbo e congro. Antes de abandonar a aldea, deixamos á nosa esquerda as escolas unitarias, ás cales asistiron durante algo menos dunha década, aínda que en aulas separadas, os nenos e nenas de Ons, e que na actualidade acollen o Centro de Visitantes e as oficinas. Abandonamos o camiño empedrado para seguir pola pista asfaltada que comeza a ascender suavemente cara ao suroeste, onde atoparemos algúns dos casais que mellor mostran a arquitectura propia da zona: planta rectangular, piso baixo, portas e fiestras orientadas cara ao leste, alpendre, hórreo e espazo anexo para gardar a dorna en seco, así como a peculiar forma de pintar as fachadas das casas.

Unha casa insular, exemplo da riqueza etnográfica de Ons

Foto 36Vbis Pé de foto: O peirao e o barrio de Curro, desde o camiño que sobe ao faro

Antes de tomar a seguinte curva, as espléndidas vistas da ría motivan unha pequena parada no camiño, que segue por entre as antigas leiras onde predominaban as patacas, o millo e o centeo, situadas nas protexidas abas da cara leste da illa. Pouco despois aparecen nunha volta do camiño varios salgueiros e abruñeiros, exemplo da vexetación autóctona existente na illa, e despois deles algunhas casas espalladas advirten de que chegamos ao barrio de Cucorno. Ao fondo perfílase a gran torre hexagonal do faro de Ons. Na actualidade non é posible acceder ao recinto do faro sen autorización expresa, polo que nos desviaremos por un sendeiro situado á dereita da entrada e que bordea o recinto. Nuns minutos podemos achegarnos por un pequeno desvío ao heliporto, desde onde se contempla mellor o magnífico edificio do faro, situado no punto máis alto da illa. Xunto co de Sálvora, é un dos poucos que quedan en España aínda atendidos por fareiros. De forma ininterrompida desde 1926, ano en que comezou a funcionar, primeiro con petróleo e agora con placas solares, o seu potente feixe de luz serve de guía nas numerosas rutas marítimas que percorren as Rías Baixas.

Seguindo as explicacións da guía xunta o imponente faro de Ons.

Avanzamos pola pista, que desemboca na que bordea toda a costa oeste. Dirixímonos cara ao sur (esquerda), seguindo o camiño que descende entre a mesta matogueira de toxos, breixos e xaras que comezan a perder terreo ante as duras condicións que impón o océano. A enseada de Caniveliñas, que pouco e pouco vai enchendo o noso campo de visión, é un profundo entrante que define a parte máis estreita da illa, de tan só 350 m de ancho. Seguimos pola pista ata a zona máis baixa da enseada, onde se atopa a fonte do mesmo nome. Facemos un descanso despois dunha hora de percorrido, e volvemos a Curro a través da pista que se dirixe ao leste, cara á ría. No seguinte desvío, por entre os muros que delimitaban as antigas leiras, dirixímonos cara á esquerda. En 5 minutos chegamos á pista asfaltada por onde regresaremos á aldea.

4.- Ruta do Castelo

- Distancia: 1,1 km.
- Duración do percorrido: 40 minutos (circular)
- Desnivel máximo: 33 m
- Cor da sinalización: Vermello
- Principais puntos de interese: O miradoiro do Castelo, a fonte do Castelo e o núcleo de Curro
- Descrición do itinerario: Fronte á caseta de información, onde comeza a ruta, está a praia das Dornas, primeiro punto de interese do itinerario. Este pequeno areal debe o seu nome ás antigas embarcacións que empregaban os habitantes da illa, un herdo das primitivas naves normandas que invadiron as nosas costas no século X adaptadas ás condicións e o tipo de pesca da zona. Agora están practicamente en desuso, e tan só unhas poucas descansan neste fondeadoiro natural onde antes era frecuente ver ducias delas aliñadas á beira do mar.

A Elvira repousando solitaria na praia

Subindo as escaleiras ao lado da fonte hai unha pequena zona de descanso con mesas e bancos de madeira, que atravesamos para coller a senda que discorre en dirección norte paralela á liña da costa. Os fondos rochosos, predominantes neste arquipélago, vense con claridade desde este tramo, sobre todo se o noso paseo coincide coa baixamar. Cruzamos unha pequena valgada onde os salgueiros revelan a presenza de auga doce, máis abundante aquí que nas veciñas Cíes. Á altura dun pequeno claro situado un pouco máis adiante, mirando cara á esquerda, vemos aparecer a lanterna do faro de Ons, a 128 m sobre o nivel do mar. O camiño, que agora avanza por un corredor de espiños, abruñeiros, xaras, toxos e fentos, lévanos nuns 15 minutos desde a caseta ata o miradoiro do Castelo. Da antiga fortificación de carácter defensivo que antano se alzaba neste estratéxico lugar só quedan as ruínas dos muros, desde os cales podemos gozar das vistas de toda a costa oriental da illa de Ons e da ría de Pontevedra.

Vistas ao norte desde as ruínas do Castelo

Mirando ao norte, nun primeiro plano, vemos a praia de Melide, o areal máis fermoso e emblemático do arquipélago. Ao sur temos o peirao, Curro, a praia de Canexol, Onza e, ao lonxe, case sempre entre a brétema, as illas Cíes. Voltamos sobre os nosos pasos ata o último claro e seguimos a senda que parte cara ao interior da illa. Os muros levantados ao pé do camiño, que agora ascende lixeiramente, marcan os límites de antigas fincas e leiras. Antes de saír a unha das pistas principais, pasamos xunto ao pequeno salgueiral que alberga a fonte do Castelo (25 minutos desde o comezo da ruta). Para regresar á vila só temos que seguir cara ao sur a pista principal, a cuxas beiras podemos observar algunhas mostras da arquitectura tradicional, como varios hórreos ou un lavadoiro en bastante bo estado de conservación, xa preto da aldea.